

ТӨРИЙН БЭЛГЭДЛИЙН АГУУЛГА, АЧ ХОЛБОГДЛЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

(Төрийн далбааны өдөр бий болгох тухай хуулийн төсөлд)

*Ю. Эрдэнэтуяа (Ph.D), Г. Чулуун***Хөндсөн асуудал**

УИХ-ын гишүүн Ж.Сүхбаатар, С.Бямбацогт, Н.Батбаяр, Ц.Дашдорж, Д.Дамба-Очир нараас орон даяар нийтээр тэмдэглэдэг Төрийн далбааны өдөртэй болох тухай хууль санаачилсан. (2009.01.12) Эрхэм гишүүд өргөн мэдүүлсэн шийдвэрийн төсөлдөө жил бүрийн 7 дугаар сарын 10-ныг нийтийн тэмдэглэлт өдөр болгохоор тусгасан байна.

Хуулийн төслийн агуулга нь:

- Бүх нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдрийг 1-ээр нэмэгдүүлж, Төрийн далбааны өдөр бий болгох асуудлыг хуульчлах;
- Үндэсний их баяр наадмын өмнөх ажлын өдөр бүх нийтээр [амралгүйгээр] тэмдэглэдэг баяр ёслолын [шинэ] арга хэмжээтэй болох; -д чиглэжээ.

Зохицуулалтын орчины зарим онцлог

1. Санаачилсан асуудлыг хууль гаргалгүйгээр шийдэж зохицуулах боломж хязгаарлагдмал юм. Учир нь, манай Үндсэн хуулийн 12 дугаар зүйлийн 7-д “Төрийн бэлгэ тэмдгийг дээдлэн хэрэглэх журмыг Монгол Улсын хуулиар бататгана” гэсэн заалттай.

Хэдий тийм ч Улсын Ерөнхийлөгч зарлиг гарган хэрэгжүүлэх замаар Төрийн далбааны өдөр бий болгох өөр хувилбар ч байж болохоор байна. 1994.6.30-нд Төрийн тугийг хүндэтгэн залах журам батлах тухай Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлиг (№67) гарч, түүнийг 1994.7.01-нээс мөрдөж эхэлсэн. Зарлигаар батлагдсан журмын Ерөнхий зүйлийн 1-д, Монгол ардын хувьсгалын ойн баярын өдөр Төрийн тугийг баяр наадмын төв талбайд хүндэтгэн залахад энэ журмыг баримтлана гэж заажээ.

Энд “Төрийн туг”-ны тухай яригдаж байгаа ч тухайн прецедентыг төрийн далбааны өдрийн асуудал дээр шилжүүлэн хэрэглэж болохоор байна. Ер нь, Төрийн бэлгэдэл, түүнийг дээдлэн хэрэглэх журам зааврыг өөрчлөн шинэчлэх санал санаачилга бүхэлдээ хууль санаачлах эрхтэй Монгол Улсын Төрийн тэргүүний эрхлэх чиг үүрэгт хамгаас дөт юм.

2. Санаачлагчдаас ирүүлсэн хуулийн төсөлд зарчмын гэмээр онцлог санаа туссан. 7 сарын 10-нд бий болох тэрхүү “төрийн далбаа”-ны тэмдэглэлт өдөр нь бүх нийтээр амардаг үндэсний их баяр наадмын өдрүүдтэй “хугацааны хувьд шууд хиллэж” байгаа нь, тэмдэглэлт баяр ба тэмдэглэлт өдрийн тусгайлсан төрөл зааглалыг (тухайн тохиолдолд) хэрэг дээрээ арилгасан, өмнө ажиглагдаж байгаагүй өвөрмөц шинэ нөхцлийг үүсгэж, улсын баяр наадмын үргэлжлэх хугацааг уртасгах шинж бүхий байна.
3. Нийтээр тэмдэглэх баярын болон нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдрийн тухай хуулийн 6.1-д зааснаар, нийтээр тэмдэглэдэг баярын өдрийг ч тэр, нийтээр тэмдэглэдэг тэмдэглэлт өдрийг ч тэр, заавал “тэмдэглэн өнгөрүүлэх” учиртай. Тэмдэглэн өнгөрүүлэх ёслолын арга хэмжээ нь Засгийн газрын баталсан журмын дагуу явагдана. Өөрөөр хэлбэл, амардаг ба амардаггүйгээсээ үл хамааран тэмдэглэлт

ба баярын өдрүүд нь холбогдох шатны субъектэд тухайн чиглэлийн үйл ажиллагаа өрнүүлэх үүрэг ногдуулдаг.

Одоо мөрдөгдөж байгаа хуулийн 7.3-д “Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга төсөвт зардлыг хэтрүүлэхгүйгээр баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх ажлыг зохион байгуулна” гэсэн заалттай. Тэнд мөн, баярын болон тэмдэглэлт өдрийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх арга хэмжээг “зардал багатай” зохион байгуулах, “... журам, зардлыг батлах”, “зардлын гүйцэтгэлд хяналд тавих” тухай заалтууд ч бий. Бас, **Засгийн газрын тогтоолоор тогтоосон** тэмдэглэлт өдрийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх Журамд “...холбогдох зардлыг төсөвлөнө” гэжээ. Тэгэхээр, **хуулиар тогтоосон** тэмдэглэлт өдрийн тухайд [бол] төсөв зардал гарна гэж ойлгогдож байна.

4. Энэхүү дэд гарчгийн төгсгөлд, бүх баяр (“тэмдэглэлт баяр”, “тэмдэглэлт өдөр”) -аа тоймлон харъя. Доор бид хуулиар зөвшөөрсөн баяруудыг нэрлэн жагсаав. Эдгээрээс гадна, “Багшийн баяр”⁶⁵, “Шинжлэх ухааны ажилтны өдөр”⁶⁶...гээд мэргэжлийн олон баярууд бий. (Хавсралт 2.)

Тэмдэглэлт баяр (Амардаг баяр)

Тэдгээр нь:

- Үндэсний их баяр наадам; Ардын хувьсгалын ойн баяр; (VII сарын 11, 12, 13)
- Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны баяр; (XI-26)
- Цагаан сар; (Билгийн тооллын хаврын тэргүүн сарын шинийн 1, 2)
- Шинэ жил; (I сарын 1)
- Олон улсын эмэгтэйчүүдийн өдөр; (3 дугаар сарын 8)
- Хүүхдийн баяр; (6 дугаар сарын 1)

Нийтээр амардаг “хуанлийн улаан өдөр”-ийн нийт тоо - Бүгд 9;

Тэмдэглэлт өдөр (Амардаггүй баяр)

Мөн хуулиар тогтоосон, нийтээр тэмдэглэдэг 13 “тэмдэглэлт өдөр” байна Тэдгээрийг жагсаавал:

- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн өдөр; (I сарын 13)
- Зэвсэгт хүчний өдөр; (III сарын 18)
- Эрүүл мэндийг хамгаалах өдөр; (IV сарын 7)
- Оюуны өмчийг хамгаалах өдөр; (IV сарын 26)
- Гэр бүлийн өдөр; (V сарын 15)
- Залуучуудын өдөр; (VIII сарын 25)
- Улс төрийн хэлмэгдэгсдийн дурсгалын өдөр; (IX сарын 10)
- Байгаль орчныг хамгаалах өдрүүд; (IX сарын дөрөв дэх долоо хоног)
- Ахмадын өдөр; (X сарын 1)
- Монгол Улсын Нийслэлийн өдөр; (X сарын 29)
- Ардчилал, хүний эрхийн өдөр; (XII сарын 10) (Энэ заалтыг 2004.12. 09 –нд нэмсэн)
- Эх орончдын өдөр; (III сарын 1) (Энэ заалтыг мөн 2004.12.09-нд нэмсэн)

⁶⁵ Хууль санаачлагчдаас ирүүлсэн “Хуулийн төслийн танилцуулга”-д Төрийн далбааны өдрийг “нийтээр тэмдэглэдэг баяр ёслолын чанартай арга хэмжээ” гэж дурджээ.

⁶⁶ БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1966.11.15-ны өдрийн зарлигаар анх бий болсон;

- Шинэ ургацын өдрүүд; (IX сарын 5 -наас X сарын 20) ([Энэ заалтыг 2007.8.02-нд нэмсэн](#))
- Үндэсний эрх чөлөөний өдөр; (XII сарын 29) ([Энэ заалтыг 2007.8.16-нд нэмсэн](#))

Нийтээр тэмдэглэдэг тэмдэглэлт өдөрт хамрагдсан нийт өдрийн тоо - 64:

5. Бүх нийтээр тэмдэглэдэг “тэмдэглэлт өдөр”-ийн жагсаалтад кампанит ажлын чанартай, ажил хэргийн тал нь дийлсэн “баяр биш баяр” -ууд ч байна. Тэдгээрийг тэмдэглэлт өдөр гэлгүй, бүр “тэмдэглэлт 7 хоног”, “тэмдэглэлт 1.5 сар” гэсэн ч болохоор аж.
6. Тэмдэглэлт өдөр, тэмдэглэлт баярын тухай хуульд “... хуульд өөрөөр заагаагүй бол [тэдгээрийг] 1 өдрөөс илүүгүй хугацаагаар тэмдэглэнэ” гэсэн заалтай. Тэгэхээр, жирийн тэмдэглэлт өдрийн үргэлжлэх “нийтлэг стандарт хугацаа” нь [ерөөсөө] 1 өдөр юм байна гэсэн санаа ч харагддаг. Байгаль хамгаалах 7 хоногийн баяр, Шинэ ургацын 45 хоногийн баярыг Тэмдэглэлт өдрийн тухай хуулиар биш салбарын яамны шийдвэрээр түүгээрээ зохицуулдаг зарчим баримаар юм байна. Нэрлэсэн хоёр “тэмдэглэлт бүлэг өдрүүд” нь цаг хугацааны хувьд бас дээр дээрээсээ давхцжээ.
7. Улс нийтээр амарч тэмдэглэдэг 6 том баярын 2 (33.3%) нь буюу Олон улсын эмэгтэйчүүдийн өдөр, Хүүхдийн баяр дээр нэмэгдээд, нийтээр тэмдэглэдэг Гэр бүлийн тэмдэглэлт өдөр (IV-15) ...эд бүгд 2 сар гаруйн хугацаанд “зохиогддог”, өрх бүлийн гишүүдийн харилцан хүндэтгэлийн утгаараа хоорондоо агуулга ижилтэй баярууд юм. Ийм тохиолдолд тэмдэглэлт баяруудыг төсөөжүүлэн нэгтгэж, нэр усыг нь эвтэйхэн өөрчлөх замаар, 3-ыг бүр 1 болгож “цомхтох” бололцоо ч байна.

Энэ бүхэн бол ерөөсөө баяргүй болох чиглэл рүү явъя гэсэн санаа огт биш. Харин өнөөгийн монголын нийгмийн утга төгөлдөр түүхэн чухал үйл явдлуудыг гүн итгэл үнэмшилтэй ёслол төгөлдөр тэмдэглэж занших, ардчилсан шинэ төрийн илүү гоё баяруудад хуанлийн хуудаснаа “орон тоо” гаргаж зайчлах тухай үг санаа юм.

Нэмж тэмдэглэхэд, хууль эрх зүйн аливаа актад өөрчлөлт оруулахдаа, шинээр нэмж хасах [тэр] зүйл заалтдаа хамаг гол анхаарлаа төвлөрүүлээд, цаад эх бичгийнхээ ерөнхий агуулгад хайрамжгүй хандах явдал гардаг шиг байна.

Тэмдэглэлт өдрийн тооны өөрчлөлт, өсөлт

Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хууль анх 2003.12.18-нд батлагдсан юм. Өнгөрсөн 5 жил гаруйн хугацаанд уг хуульд 3 удаа өөрчлөлт хийж, 4 шинэ “тэмдэглэлт өдөр”-ийг нэмж оруулжээ. Үүнд:

а) 2004.12.09 -ний өдрийн өөрчлөлтөөр:

1. Ардчилал, хүний эрхийн өдөр; (XII сарын 10)
2. Эх орончдын өдөр; (III сарын 1)

б) 2007.8.02 -ний өдрийн өөрчлөлтөөр:

3. Шинэ ургацын өдрүүд; (IX сарын 5-наас X сарын 20)

в) 2007.8.16 -ны өдрийн өөрчлөлтөөр:

4. Үндэсний эрх чөлөөний өдөр; (XII сарын 29)

-ийг тус тус нэмжээ. Одоо төслөөр орж ирээд байгаа “Төрийн далбааны өдөр” хуульчлагдан

батлагдвал, энэ нь сүүлийн 4 жил гаруйн хугацаанд нэмэгдэж бий болсон 5 дахь шинэ тэмдэглэлт өдрөөр бүртгэгдэх юм.

Мөн хуулийн агуулгад орсон удаа дараагийн өөрчлөлтүүд нь “тэмдэглэлт өдөр нэмэх”-ээс өөр зүйлд ер анхаарч байсангүй. Тэмдэглэлт өдөр нэмэгдэх темп хурдац энэ хэвээр хадгалагдах ахул хэсэг хугацааны дараа “...өдрүүдийн тоо” хэт өснө. Тиймээс, хууль тогтоогчид аливаа баярын өдрийн асуудал дээр аль болохоор харамч сэтгэхүйтэй байж, танах хасах “хязгаарлалтын хатуу бодлого” баримаар юм байна.

Төрийн бэлгэдэл, түүний уламжлал шинэчлэлийн тухайд

Төрийн далбааны өдөртэй болох тухай хуулийн төсөл нь төрийн [тодорхой нэг, албан ёсны] бэлгэдлийн агуулга ач холбогдлыг өргөж, ард олны эх оронч үзлийг бататгаж, монголын ард түмний цог хийморийг бадраахад чиглэж байгаа нь мэдээж. Төсөл санаачлагчид ч тухайн шийдвэрээс гарах үр дүнг “...эх орноороо бахархах сэтгэлгээг төлөвшүүлэхэд тустай, төр ба иргэний эргэх холбоонд эерэг нөлөө үзүүлнэ”...гэж тодорхойлсон байна.

Монголын төрийн хуульчлагдсан хуульчлагдаагүй бэлгэдэл харьцангуй их олон юм. Монголын төр сүлдтэй, тамгатай, далбаатай, дуулалтай, хүндэтгэлийн өргөөтэй, хан хууртай, соёмботой, тугтай... Төрийн туг дотроо 9 задарна. Батлан хамгаалахынхан байсхийгээд баахан хар цагаан туг сүлд цэнгүүлдэг. Төрийн яамнаас төсөв зардал гарздан зохион байгуулж, төрийн тэргүүн албан ёсоор оролцож байгаа тэр арга хэмжээг хэн ч төрийнх биш гэж хэлэхгүй нь лавтай. Манай төрийн бэлгэдэл энэ мэтээр огт цөөдөөгүй. Ард олны төрөө дээдлэх уламжлалт сэтгэлгээ нэн хүчтэй хэвээр байна. Энэ нь сайн саар олон талтай.

Монголчуудын бэлгэ тэмдгийг бурханчлан дээдлэх зан үйл тухайн үеийн хоцрогдсон нийгмийн бурангуй ёс заншилтайгаа нэгдэн хавсарч хүчээ авсаар, сүүлдээ “хүнээр туг тахих” хэмжээнд хүртлээ гажуудаж байсан гунигт түүх бий. Ихэнхи уламжлалыг эвтэйхэн эвдэж, санаатайгаар болон санамсаргүйгээр гээж явах нь нийгмийн хөгжлийг нөхцөлдүүлэхэд дэм болдог байна. Уламжлалаа гээхгүй улам бүр шинэ шатанд гаргаж “хөгжүүлсээр” байтал, сүүлдээ, дээд газраас дэглэн найруулдаг бишрэлт зан үйлийн тоо хэт олширч байгааг энд заавал жишээлэн дурдах хэрэггүй байх аа.

Товчхондоо, бүхнийг төрийн нэртэй холбоод авах гэсэн нэг сонин эрмэлзэл монголд тун их газар авчээ. Зохимжгүй чиглэл рүү зоргоор тэмүүлэх гээд байгаа иймэрхүү явдлуудыг төрийн зүгээс журамлаж зохицуулдаггүй юм аа гэхэд “ташуур өгч” хөгжөөмөөргүй байгаа юм. Төрийн далбааны өдрийн дараагаар Төрийн сүлдний...төрийн дууллын өдрийн асуудал ч гараад ирэхийг үгүйсгэх аргагүй юм.

Төрийн далбаа юу, улсын далбаа юу?

Төрийн далбааны өдрийн тухай хэлцэж ярих үед Нийтээр тэмдэглэдэг баярын болон нийтээр тэмдэглэдэг тэмдэглэлт өдрийн тухай хуулийн ерөнхий агуулга төдийгүй төрийн бэлгэдэлийн асуудал ч хэлэлцүүлгийн хүрээнд хөндөгдөх магадлалтай. Тиймээс, төрийн далбааны нэрийн “төрийн” гэсэн тодотголыг тойруулж ярих боломж гарна гэж бодож байна. Ийм боломжийг нээж өгч байгаад санаачилсан төслийн бас нэг чухал ач холбогдол ршиж байна.

Бид доорхи хэдэн санааг хэлэх нь зүйтэй гэж үзэв. Үүнд:

- 1945 оноос өмнө монголчууд бид төрийн далбаагаа “улсын далбаа” гэж нэрлэдэг байв. 1940 оны Үндсэн хуулийн 106 дугаар зүйлд “улсын далбаа” гэсэн нь бий. 1945 оны 7 дугаар сарын 10 -ны өдөр [Х. Чойбалсан нарын] хуралдсан Улсын Бага Хурлын Тэргүүлэгчдийн 43 дугаар хурлаар “БНМАУ -ын төрийн далбааны маяг, найрууллын

тухай” тусгайлан хэлэлцээд улсын далбааг төрийн далбаа болгосон байна. (Болгох ч гэж дээ ... зүгээр л тэгж нэрлээд бичээд явчихсан байдаг гэвэл үнэнд илүү дөхүү юм. Тэрнээс биш “улсынхаа далбааг цаашдаа төрийн далбаа гэе” гэсэн тухайлсан тусдаа шийдвэр бол хаанаас ч гараагүй)

- Нэг их гүрнээс улстөр-эдийн засгийн хараат явж ирсэн бидний улс, орчуулгын хэлний нөлөөнд арга буюу орж, түүнээс улбаалсан олон зовлонг одоо ч эдэлсэн хэвээр явна. “Государственная граница” гэхээр “улсын хил” гэж орчуулдаг атлаа “государственный флаг” -ыг болохоор “төрийн далбаа” гэж хэлж бичиж, хуульчилж баталгаажуулсаар иржээ. Бид чинь улсынхаа далбааг төрийн далбаа гэж “андуураад” байгаа юм биш байгаа!...гэдэг дээр бодох ёстой юм шиг байна. “Государственная библиотека” гэвэл нийтийн номын сан, улсын төв номын сан, “государственные праздники” гэвэл “улс-нийтийн баяр” болоод явчихдаг. Эрдэмтэн Я. Цэвэлийн “Монгол хэлний тайлбар толь”-д “төрийн далбаа” гэдгийн ард, хашилтанд, улсын далбаа гэж бичсэн байна билээ.
- Хамаг учир ингэхээр, хэл орчуулгандаа байна. “Государство” гэдэг орос үг монголоороо бол “улс”, “нийтийн...”, “төр”, “төр-улс”, “засаг-төр”...гэсэн олон салаа утгатай. Хаана ямар үгтэй хоршиж байгаагаас нь хамааруулж, заримдаа “улс”-аар нь, заримдаа “төр”-өөр нь, их уян хатан зөв орчуулгаар хэрэглэмээр байгаа юм. Манайхан ихэнхи тохиолдолд “государство [бол] төр” гэсэн хөшүүн хадмал орчуулга руу хэлбийх хандлагатай явж иржээ.

Төрийн далбааг Үндэсний далбаа гэж нэрлэх чиглэлд “асуудал дэвшүүлсэн өгүүлэл” саяхан хэвлэлд гарч байв. “Төрийн далбаа”, “улсын далбаа” -н дээр нэмэгдээд “Үндэсний далбаа” гэсэн 3 дахь хэллэг үүсээд гараад ирэхээр зэрэг нийгмийн ердийн ухамсрын түвшинд хүмүүс ерөнхийдөө будилаад эхэлж байгаа юм. Үндэсний далбаа гэх үү, үндэстний далбаа гэх үү гэдэг дээр ч бөөн маргаан дэгдэнэ. Энэ бүхнээс сэргийлсэн ч байж магадгүй...Польшид жишээ нь, улсынхаа далбааг төр нь авч хэрэглэх тохиолдолд, дээр нь [хэн хэрэглэж байгаагаа илтгэх] тусгай таних тэмдэг⁶⁷ “тавьдаг” байна.

Улсынхаа наадмаар, улсынхаа далбааг хацар дээрээ зуруулчихаад (ийм үйлчилгээ сүүлийн наадмуудаар хэдийнэ бий болжээ) баяр бахархалаар гэрэлтэн гийж, инээж баясан итгэл төгс алхаж яваа хүүхэд залуусаа харахад хичнээн гоё байх вэ! Улсынхаа наадмаар улсынхаа далбаагаар гоёх эрхийг нь элдэв төрлийн хууль зарлигаар “булааж” авч болохгүй. Төрийн далбаа бол төрийн [л] далбаа болохоороо төрд тодорхой хэмжээгээр өмчлөгдчихнө.

Төрийн далбааг үйлдэх, мандуулах, байрлуулах, дүрслэх, дурсгах, хэрэглэхтэй холбогдсон харилцааг Төрийн бэлгэ тэмдгийн хуулиар зохицуулсан байдаг. Төрийн бэлгэ тэмдгийн тухай Монгол Улсын хуульд Төрийн бэлгэ тэмдгийг хэрэглэх эрх чөлөөг хангасан заалт бий нь бий. Гэхдээ л, тухайн хуулийн хэрэгжилтийг хангахтай холбогдсон тэр хэсэгт нь, “хяналтыг ... [бусад субъектүүдийн зэрэгцээ] цагдаагийн байгууллага хэрэгжүүлнэ” гэсэн заалттай. Хариуцлага шийтгэл нь ч тодорхой. Энэ бол “төр өөрийнхөө өвөрмөц өмчийг хамгаалж байгаа хэрэг мөн” байх.

Төрийн далбаа гэсэн нэр, нэршил Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажсан. Үндсэн хуулинд өөрчлөлт оруулах нь дэг процедурын талаасаа нилээн хүнд ажилбар. Асуудлыг шийдэхэд бэрхтэй ийм байдал нь түүнийг гол төлөв тойрч давихад хүргэдэг. Төрийн далбааны өдрийн асуудлыг шийдэхтэйгээ зэрэгцүүлээд Төрийн далбааныхаа нэрийг

⁶⁷ УИХ-ын 2001 оны 101 тоот тогтоолоор уг тэмдэглэлт өдрийг бий болгосон бөгөөд, сүүлд, нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдрийн тухай хууль батлагдсанаар энэ тогтоол хүчингүй болсон. “ШУА-ны ажилтны өдөр”-ийг, сүүлд, Засгийн газрын тогтоолоор “дахин” тогтоосон;

“улсын далбаа” болгон өөрчлөх чиглэлд санал санаачилга гаргаж, дээд түвшиндээ “бяцхан хэлэлцүүлэг” өрнүүлээд авах боломжтой. Ийм боломж тэр бүрий гардаггүй.

Төрийн далбааны өдөр бий болгож эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх гэсэн зэрэг эрмэлзлэл, санаандгүйгээр эргээд, төрийг дээдлэх, төрийг дээдлүүлэх гэсэн санаатай [буруу] үйлдэл болон хувирч, хүсээгүй сөрөг эффект өгөх вий гэдгээс болгоомжлууштай. Дашрамд, тэмдэглэхэд, манай Анхдугаар үндсэн хуулинд Төрийн далбааг “туг далбаа” гэсэн хоршоо үгээр нэрийдэж байв. Одоо, туг нь тусдаа, далбаа нь бас тусдаа болж салжээ.

Төрийн далбааны “хэрэг явдал”

Бүхнийг хуулиар, бүгдийг хуулиар зохицуулах гэсэн оролдлого зарчимтай холбож авч үзэж болохуйц, гадаадад болсон “төрийн далбааны [бяцхан мөртөө ноцтой] хэрэг явдал”-ыг энд сонирхуулах маягаар утгачилан өгүүлье.

Оросын Нижегород мужийн прокурор төрөлх хотыхоо төвөөс “улсынхаа далбааг буруу цагт өлгөсөн” ноцтой зөрчил олныг илрүүлж, улмаар, хотын мэрээ хуулиар далайлган баахан дарамталжээ. Цаад зөрчил нь “баярын өдрөөр мандуулах ёстой далбааг баярын бус өдөр төв гудамжинд зүүсэн” явдал байв. Сонин болгоноор шуугисан их маргаанаас үзвэл, хотын дарга Вадим Булавинов “халуун эх оронч” хүн тул нэг хэсэгтээ бууж өгөлгүй тэсч...бүр зүв зүгээр өнгөрсөн байна. Өмнө нь ийм асуудлаар Калининград, Казань хотын удирдлагууд, Белгород мужийн хэсэг бизнесмэн...гээд олон хүн торгууль шийтгэл хүлээж арга буюу “гараа өргөж” байв.

Вадим даргад ингэхэд, хэн, юу туслав?! Урьд нь ийм төсөөтэй хэргээр 5 сарын цалингийн хэмжээний торгууль хүлээсэн сувиллын газрын дарга нарыг тухайн хотын оршин суугчид нь өмөөрч, айл өрх болгон цонх тагтан дээрээ улсынхаа далбааг зэрэг зэрэг мандуулан “хуультай тэрсэлдэх” явдал гарч байжээ. Болдоггүй хуультайг нь мэдсээр байж тэгэхээс тэгэж “хуулийг хотол олноороо санаатай зөрчсөн” инээдэмтэй бөгөөд эмгэнэлтэй энэ сургамж прокурорын газрынханы хатуу байр суурийг жаахан ч гэсэн зөөлрүүлсэн байх ... гэж нэгэн сурвалжлагч “Флаги долой!” (Далбаа сөнөтүгэй!) өгүүлэлдээ бичсэн байна. Гарсан энэ зөрчил маргааны уг мөн чанар нь, “төр иргэн 2 улсынхаа далбааг булаацалдсан байж магадгүй”-д оршиж байгаа юм.

Хуулийг өөрчлөхөд баримтлууштай зарчим

Төрийн далбааны өдрийн асуудал Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрийн хуулинд өөрчлөлт орох замаар эцэслэн шийдэгдэнэ. Тэгэхээр,

1. Төрийн далбааны өдөр бий болгох асуудлыг шийдэхдээ Нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдөр болон нийтээр тэмдэглэх баярын өдрийн тухай хуульд нэрлэж жагсаасан өдрүүдийг “багцаар” нь авч үзэх;
2. [Тэгэхдээ] тэмдэглэлт өдөр ба тэмдэглэлт баярын тухай хуульд заасан тус тусдаа байгаа 2 жагсаалтыг нэгдмэл бодлоготойгоор бүхэлд нь шинэчлэн өөрчилж, тэдгээрийг, хугацааны давтагдах интервалын хувьд аль болохоор жигд тархаан байршуулах; (Баярын өдрийн давтамж - тархалтын одоогийн байдал байршлыг хавсралтаар үзүүлэв) ... зэрэг хэрэгцээ шаардлага ч тулгарч болно.

Тэгвэл, доорхи хэдэн зарчмыг баримтлан ажиллууштай байна. Үүнд:

- Тэмдэглэлт өдрүүдийг дээр дээрээс нь давхцуулахгүй байх;
- Тэмдэглэл “долоо хоног”, “тэмдэглэлт сар”, “тэмдэглэлт 45 хоног” -ийг тэмдэглэлт өдрийн бус, кампанит ажлын агуулгаар ойлгох;
- Нэг тэмдэглэлт өдрийг нөгөө тэмдэглэлт өдөртэй болон тэмдэглэлт баярын

өдөртэй цаг хугацааны хувьд үргэлжлүүлэн хиллүүлэхгүй, тэрхүү заагийг хооронд нь аль болохоор хол хоногтой байлгах;

- Агуулга санаа ижилтэй баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийг тухайн холбогдох ангилал дотор нь нэгтгэн нийлүүлэх;
- Орон нутгийн чанартай баяр ба тэмдэглэлт өдрийн асуудлыг засаг захиргааны нэгж, нутгийн удирдлагын түвшинд [түүгээрээ] шийдэж, хэрэгжүүлж болох эрх хэмжээг нь зааж өгөх;
- Шинэ жагсаалтад эцэслэн орох баярын болон шинэ тэмдэглэлт өдрийн эрлийн өргөтгөсөн хүрээг урьчилан тодорхойлж, дотроос нь хамгийн чухлыг нь шилж сонгон шалгаруулах;
- Тэмдэглэлт баярын өдрүүдийн үргэлжлэх нийт нийлбэр тоон үзүүлэлтийг гадаадын бусад улс орны нийтлэг дундач хэмжээтэй ойролцоо байлгах;
- Жилийн 12 сарыг цагийн циферблатаар жижиж яривал, манай нийт үндэстний гол гол том баярууд хугацаа (улирлын) -ны хувьд “харилцан диаметрально эсрэгцэж” таарахаар зохицуулагдсан байх боломжийг эрэлхийлэх; г. м.

Төрийн далбааны өдрийн сонголтын зарим хувилбар

Төрийн далбааны өдрийг бий болгох хойшлуулшгүй шаардлага байна гэж үзвэл, чухам хэдүйд байх нь илүү зохимжтой вэ гэдэг дээр хэд хэдэн хувилбар гаргаж, хооронд нь харьцуулан, тэдгээрээс сонголт хийх замаар асуудлыг шийдэх нь илүү оновчтой болох болов уу. Хууль санаачлагчдын анхааралд толилуулахаар, Төрийн далбааны өдрийн сонголтын байж болох альтернатив хувилбаруудыг энд дурдъя.

1. Шийдвэр гаргах түвшинд “Х сарын 27 -ны өдөр”-ийг тухайлан сонирхох боломжтой. Учир нь, 1961 оны энэ өдөр Монгол Улс НҮБ -д элссэн бөгөөд чухамхүү энэ өдрийг улс даяар өргөн дэлгэр тэмдэглэж, улсынхаа далбааг хаа сайгүй өндрийн өндөрт мандуулвал туйлын зохимжтой байхсан. Тэгэх аваас уг арга хэмжээ, хэрэг дээрээ “Улсын далбааны өдөр” болон хувирах юм. Харин, түүнтэй бараг давхцах нийслэлийн өдөр (Х сарын 29) -ийг жагсаалтад хэвээр үлдээх эсэхийг тухайн үед нь, өмнө дурдсан зарчмын үүднээс шийдэж шилжүүлж болно.
2. Мөн, “Х сарын 20” байна. 1945 оны энэ өдөр Монгол Улсын тусгаар тогтнолын асуудал ард нийтийн санал асуулгаар, иргэн бүрийн эрхий хурууны өндөгний хээгээр эцэслэн баталгаажсан түүхэн том үйл явдал болсон юм. Энэ баярыг бид бараг бүтэн жаран өнгөрөхөд тэмдэглэж ер заншсангүй. Тусгаар тогтнолын асуудлаар ард нийтийн санал асуулга явуулах тухай БНМАУ-ын Бага Хурлын Тэргүүлэгчдийн шийдвэр 1945 оны IX сарын 21-ний өдөр гарсан байдаг.
3. Улсын анхдугаар их хурлаар 1924.11.26-нд баталсан анхны үндсэн хуулиар улсын туг далбааны хэв маягийг баталсан. Тиймээс, энэ өдөр тэмдэглэсээр ирсэн улс тунхагласаны баярын нэрийг өөрчилж Төрийн далбааны өдөр болгох боломжтой. Учир нь, одоогийн бидний тэмдэглэж заншсан улс тунхагласаны баярыг хэтдээ 12 дугаар сарын 29 -рүү шилжүүлэх хандлага чиглэлд нийгмийн сэтгэл зүй эрчимтэй бэлтгэгдэж эхэлжээ.⁶⁸

⁶⁸ 1911 оны Үндэсний эрх чөлөөний хувьсгалын түүхэн болон улстөрийн ач холбогдлыг зохих ёсоор үнэлж, мөн төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагуудаас ирүүлсэн олон арван саналыг үндэслэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Намбарын Энхбаяр Үндэсний эрх чөлөөний хувьсгалын 100 жилийн ойг орон даяар тэмдэглэх тухай зарлиг [хүртэл] гаргасан. (2008) Шинэ монгол улсын түүх 1911 оны 12 дугаар сарын 29-нд эхэлсэн гэж үздэг төрийн өндөр албан тушаалтнууд ч бий. (Өдрийн сонин, 2008, №311, 312)

Төрийн далбааны өдрийг Үндэсний их баяр наадамтай хиллүүлэн нийлүүлэх замаар шийдвэл, “далбааны өдөр”, “далбааны баяр” гэдэг агуулга нь цаад цараатай том баярынхаа сүрд дарагдан бүдгэрнэ. Наадмаар, манай шүхэрчид төрийнхөө далбааг дээд тэнгэрээс Төв цэнгэлдэхэд уран дадамгай залж буулгадаг “эртний” уламжлал өнөө болтол олон нийтийн санаанд товойж тодорч үлдээгүй нь, олон чухал арга хэмжээнүүд дээр дээрээсээ давхцаж “улсын наадам” гэсэн ганцхан том багтаамжлаг ухагдахуунд зангидагдаад өнгөрч байгаад оршиж буй болов уу.

Гадаадын зарим туршлага

а) ОХУ -д;

ОХУ-д энэ асуудлыг Хөдөлмөрийн хуулиараа зохицуулдаг. 2004 оны шувтаргаар “амардаг баяр өдөр”-үүдийн бүлэг асуудлыг цогцоор нь авч үзэж, уг хуульдаа зохих өөрчлөлтүүдийг оруулж байжээ. Тэд:

- Үндсэн хуулийн өдөр (XII-12), улс тунхагласан баяр (VI-12) -аа тус тусд нь тэмдэглэдэг байснаа, тэдгээрийг, “хоорондоо агуулга ижилтэй баяр” хэмээн үзэж, эхнийхийг нь хасч нөгөөд нь нэгтгэжээ. (День России)
- Октябрийн хувьсгалын баярыг тэмдэглэх нь “нийгмийн талцал, гудамжны хурцадмал байдлын эх сурвалж болж байна” гэсэн үндэслэлээр, түүнийг өөрчлөн, оронд нь 11 дүгээр сарын 4 -ний “Эв нэгдлийн өдөр” -ийг шинээр бий болгов.
- Хуульд оруулсан өөрчлөлтийн дүнд амардаг баяр 1-ээр нэмэгдэж, Төсвөөс гарах шууд зардал нь 15 сая рубль болж байв. Амардаг баяр нэмэгдсэнээс болж ажилчин албан хаагчдын авдаг цалин хөлсний хэмжээнд ямар нэгэн өөрчлөлт ороогүй байна, ... г. м.

Улс тунхагласаны баяр, Үндсэн хуулийн өдөр, Үндэсний эрх чөлөөний өдөр...гээд манайд ч мөн агуулга ижилтэй баярууд хэд хэд байна. Манай Төрийн далбааны өдөр чухамхүү категорит хамаарч таарах байх;

б) Москвад;

- Мосгордума (Оросын нийслэлийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал) нэгдсэн хуралдаанаараа хотынхоо баярын өдрүүдийн асуудлыг хэлэлцэн шийддэг байна. Москва хотын баярууд:
 1. Нийслэлийн өдөр - IX сарын эхний Бямба гараг;
 2. Москва хотын сүлд ба далбааны өдөр - V сарын 6;
 3. Москвагийн улсын их сургуулийн өдөр - I сарын 25;

Орон нутгийн чанартай эдгээр баярыг тэмдэглэн өнгөрүүлэх журмыг Москвагийн Засгийн газар тодорхойлдог.

с) Казахстанд;

- Казахстан Улсын Тэмдэглэлт баярын тухай хууль (№267) нь 2001.12.13 -нд батлагдсан. Уг хуульд, баяр болон тэмдэглэлт өдрийг бүгдийг нь “баяр” гэдэг утгаар нь ойлгож, дотор нь 3 ангилсан байна. Үүнд:
 1. Улс нийтийн баяр;
 2. Үндэсний баяр;
 3. Мэргэжлийн болон бусад баяр; (Тэмдэглэлт өдрүүд нь энэ ангилалд хамаардаг)

Дашрамд тэмдэглэхэд, монголын Төрийн далбааны өдөр нь хуулийн төсөлд зааснаар “тэмдэглэлт өдөр” -т хамаарч байгаа ч, угтаа Үндэсний баярын буюу илүү “өндөр зэрэглэл” -д хамаатах арга хэмжээ гэдгийг Казахстаны “баярын ангилал” харуулж өгч байна.

Үүнээс гадна, улс орнуудын элдэв төрлийн олон олон баярыг шашны, НҮБ-ын, улирлын...гээд хичнээн ч янзаар ангилж болох нь. Асуудлыг шийдэх аргачлал болж өгдөгөөрөө “бүлэглэн ангилах” энэ хандлага их хэрэгтэй зүйл юм. Манай “тэмдэглэлт өдөр”, “тэмдэглэл баяр” гэсэн ангилал энэ чиглэлд, шийдвэр гаргагчдад “тус болох” агуулгаараа ихээхэн чамлалтай байна.

d) Итали-д

- Италичууд улсыхаа далбааны ойг тэмдэглэдэг. 2007 оны 1 дүгээр сарын 7 -нд Италийн далбааны 210 жилийн ой болжээ. Энэ ойн баяраар Италийн Ерөнхийлөгч Жоржо Наполитано 1797 оны 1 дүгээр сарын 7 –нд төрийн далбаагаа анх мандуулж байсан Реджо - Эмилия хотын амбан захирагчид захидал бичиг шийтгэн илгээж “...чухамхүү түүхэн тэмдэглэлт [тэр] өдөр ардчилал, эрх чөлөө, эв нэгдлийн үнэ цэнийг Итали даяар тунхаглан зарласан” гэж онцлон дурдсан байв. 1861 онд Италийн нэгдсэн улс байгуулагдахдаа уг далбааг улсынхаа бэлгэдэл болгон авчээ.

e) Сингапурт

- Сингапурт, үндэсний баярын өдрөөрөө айл өрх болгон нь улсынхаа далбааг цонхон дээрээ гаргаж мандуулж заншчээ. Баяр болохоос бүр олон хоногийн өмнөөс далбаагаа ингэж мандуулдаг байна.

f) Украйнд

- Украйны хууль зүйн яам Украйны улс нийтийн баярын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг боловсруулж, иргэдийн санаа бодлыг авахаар албан ёсны сайтдаа төслийг бүрэн эхээр нь байршуулжээ. Уг баримт бичигт, зөвхөн Украйны тусгаар тогтнолыг тунхаглан зарлахаас өмнө тохиосон, нийт үндэстний түүхэн чухал үйл явдлуудаас сонголт хийх замаар орон даяар тэмдэглэх улс нийтийн чанартай баярын хүрээг тодорхойлсон байна. (2006.9.04)

Иргэдийн санал бодол

Төрийн далбааны өдөр бий болгох тухай шийдвэрийн төсөл олон нийтэд хүрээгүй. Гэхдээ, интернет мэдээллийн санд Монгол Улсын төрийн далбааны хүндэтгэлийн асуудалд холбогдох агуулгатай мэдээ материал хангалттай их байна. Тэдгээрийг бид зориуд судалж үзсэн болно.

Нийтээр тэмдэглэх баярын болон нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдрийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулж Төрийн далбааны өдөр бий болгох тухай хуулийн төслийг олон нийтэд сайн хүргэвэл иргэдийн зүгээс санаа бодлоо уудлан илэрхийлэх идэвх санаачилга хангалттай өндөр байх байж; гэдэг нь дотоод агууламжаар адил төсөөтэй холбогдох порталуудын өргөн хэлэлцүүлгээс тодорхой байна.

Дүгнэлт

1. Төрийн далбааны өдөр бий болгох асуудал нь жил болгоны 7 сарын 10 -ныг баярын өдрийн жагсаалтад түүнийг нэмж оруулах гадаад “зохион байгуулалтын” агуулгаараа Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрийн хуультай арга буюу холбогдоод байгаа болохоос биш, яг хөндсөн дотоод мөн чанарын талаасаа [бол] Төрийн бэлгэ

тэмдгийн тухай хуультай илүү нягт холбоотой байна.

2. Төрийн далбааг дээдлэн мандуулах ёс заншил нь тухайн улс үндэстний түүхэн тэмдэглэлт том баяруудын дагалдах чухал хэвшмэл зан үйл мөн байна. Тиймээс, орон даяар тэмдэглэх түүхэн тэмдэглэлт баяр болгоны үеэр Төрийн далбаагаа улс орнууд төрт ёсны хүндэтгэл сурталчилгааны зориулалтаар дээдлэн хэрэглэдэг байна.
3. Манайх төрийн туг ба төрийн далбаа...гээд олон бэлгэдэл залж мандуулдаг нь “бэлгэдлийг дээдлэх” цаад үндсэн арга хэмжээнийхээ ач холбогдлыг тодорхой хэмжээгээр дарж бууруулаад байна.
4. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 12 дугаар зүйлийн 4 -т “Монголын нэгдсэн тулгар төрийн уламжлалт Их цагаан туг нь Монгол Улсын төрийн хүндэтгэлийн бэлгэдэл мөн” гэж заасан. Төв цэнгэлдэхийн голд, түмэн олны дунд 4 талаас нь 4 цэрэг нүд салгалгүй ээлжлэн манадаг 9 хөлт туг [маань] Төрийн далбааны нэр хүндийн ирээдүйн “гол өрсөлдөгч” хэвээр үлдэх нь тодорхой байна. Эрхэм нандин зүйл их цөөн байдаг, гэдэг.
5. Төрийг дээдлэх, төрийг дээдлүүлэхэд чиглэсэн гэж харагдаж, мөн “хардагдаж” болзошгүй аливаа ажил алхамаас төр өөрөө татгалзаж байгаагаа байн байн нотолж байгууштай тийм цаг үеийн буюу өнөөдрийн нийгмийн онцлогийг олон талаас нь тооцож, төрийн далбааны өдөр бий болгох асуудлыг “тусд нь салган хэлцэх” замаар яаран шийдэх хэрэггүй юм.
6. Улсын далбааны эн тэнцүүхэн 2 үндсэн хэрэглэгч (иргэн ба төр) -ийн эрхийн тэнцвэрийг хангах эрмэлзэл хамгаас чухал тул, үүнийг шийдвэр гаргах түвшиндээ, тухайн асуудлыг эцэслэн шийдэх “зарчмын чиг баримжаа”, нэг гол үзэл баримтлал болгомоор байна.
7. Төрийн далбааны өдөр бий болгох зорилго зорилт нь манай өнөөгийн нийгмийн амьдралын тулгамдсан хэрэгцээ хараахан биш байна. (Энэ нь, аливаа асуудал шийдэгдэхийн тулд эхлээд заавал “тулгамдсан шаардлага”-ыг агуулсан байх ёстой гэсэн үг биш гэдгийг тэмдэглэе.)
8. Харин, Нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдөр болон тэмдэглэлт баярын тухай хуулийн агуулгыг бүхэлд нь эргэж харах шаардлага өнөөгийн нийгмийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдсан зорилт болжээ. Өөрөөр хэлбэл, [хуучин] манай 2003 оны хууль нийгмийн шаардлагаас хол “хоцорсон” байна. Тийн ахул, түүнийг өөрчлөх хэрэгтэй болно.

Эдгээр ажил зорилтыг зохицуулан шийдэх явцдаа Монгол Улсын Төрийн Далбааны Өдрийн бодит хэрэгцээ шаардлагыг нэгмөр тодорхойлж эцэслэн шийдэх нь илүү үр дүнтэй [чанартай] арга хэмжээ болох юм болов уу; гэсэн урьдчилсан дүгнэлтэд хүрч байна.

Жич тэмдэглэх нь:

- Организэйшн - of - юнайтед - нэшнз бол тэмдэглэлт өдөр тогтоох тун “дуртай” байгууллага. Энэ нь Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ) үйл ажиллагааны өөрийнх нь давтагдашгүй онцлог, чиг зарчимтай холбогдон гарч ирдэг өвөрмөц үүргийн хэрэгжилтийн үр дүн юм.
- НҮБ -аас жил болгоны 70 шахам өдрийг (бүрэн бус тоолсноор) олон улсын тэмдэглэлт өдөр болгон зарлаж холбогдох шийдвэр уриалгыг гаргажээ. Гэсэн хирнээ “дэлхийн засгийн газар” -аас гаргасан тэрхүү урт жагсаалтад “НҮБ –ийн далбааны өдөр” [гэж] алга байгааг анзаарч бас болохоор байна.

Ашигласан материал

1. Б. Баярсайхан ба бусад, "Монгол Улсын хууль тогтоомжийн хөгжлийн түүхэн товчоон" (1911 - 2008), УБ, 2008, 1200 хууд.;
2. Д. Самданмөнх, С. Цэдэндамба, "Төрийн минь сүлд ивээ", 160 хууд., УБ, 2004;
3. Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай Монгол Улсын хууль, 2003.12.18, ТМ – 2004, №2;
4. Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, танилцуулга, Хууль санаачлагчдаас УИХ –ын ТГ –ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргад ирүүлсэн албан бичиг, 2009.01.12, №7-190;
5. Төрийн бэлгэ тэмдгийн тухай Монгол Улсын хууль, 1994;
6. Б. Батбаяр (Баабар), "Үндэсний далбаа, үндэсний бахархал, үндэсний эвлэрэл" нийтлэл, Өдрийн сонин, 2008, №206;
7. (<http://www.calend.ru>) Интернет-портал «Календарь Праздников»,
8. http://energie2.blog.banjig.net/post.php?post_id=9218
9. <http://ulemj.blog.gogo.mn/entry/ff8080811abdb78c011ac34424a40214/>;
10. Закон Республики Казахстан от 13 декабря 2001 года, № 267 (Закон о праздниках в Республике Казахстан);
11. Федеральный закон "О внесении изменений в ст.112 Трудового кодекса Российской Федерации";
12. Полина Киселева, "Аргументы" сонин, "Флаги долой!" өгүүлэл, Доод Новгород хот (ОХУ), 2006. 7.05;

* * *

Хавсралт 1.

Монгол Улсын Засгийн газраас тогтоосон тэмдэглэлт өдрийн жагсаалт

	Тэмдэглэлт өдрийн нэр	Хуанлийн хугацаа
1.	Багш нарын өдөр	■ Жил бүрийн 2 дугаар сарын эхний Ням гараг;
2.	Хөдөлмөр, нийгмийн хангамжийн ажилтны өдөр	■ 2 дугаар сарын хоёр дахь Ням гараг;
3.	Хэвлэл, мэдээллийн ажилтны өдөр	■ 3 дугаар сарын 6;
4.	Хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах өдөр	■ 3 дугаар сарын 15;
5.	Наурызын баяр	■ 3 дугаар сарын 22;
6.	Усны өдөр	■ 3 дугаар сарын 23;
7.	Хөнгөн аж үйлдвэрийн өдөр	■ 3 дугаар сарын 26;
8.	Театрын өдөр	■ 3 дугаар сарын 27;
9.	Мод тарих өдөр	■ 4 дүгээр сарын хоёр дахь Ням гараг;
10.	Бүжгийн өдөр	■ 4 дүгээр сарын 29;
11.	Бурхан багшийн их дүйцэн өдөр	■ Билгийн тооллын зуны эхэн сарын 15;

12.	Үндэсний бичиг үсгийн баяр	▪ 5 дугаар сарын эхний Ням гараг;
13.	Музейн өдөр	▪ 5 дугаар сарын 18;
14.	Газрын тосны салбарын ажилтны өдөр	▪ 5 дугаар сарын 4 дэх Ням гараг;
15.	Иргэний агаарын тээвэрчдийн өдөр	▪ 5 дугаар сарын 4 дэх Ням гараг;
16.	Хуульчдын өдөр	▪ 6 дугаар сарын 4 дэх Ням гараг;
17.	Хоршоологчдын өдөр	▪ 7 дугаар сарын эхний Ням гараг;
18.	Цагдаагийн болон Дотоодын цэрэг, Тагнуулын байгууллагын өдөр	▪ 7 дугаар сарын 19;
19.	Холбоочдын өдөр	▪ 7 дугаар сарын 4 дэх Ням гараг;
20.	Төмөр замчдын өдөр	▪ 8 дугаар сарын эхний Ням гараг;
21.	Эрүүл мэндийн салбарын ажилтны өдөр	▪ 8 дугаар сарын хоёр дахь Ням гараг;
22.	Эрчим хүчний ажилтны өдөр	▪ 8 дугаар сарын 3 дахь Ням гараг;
23.	Соёл, урлагийн ажилтны өдөр	▪ 9 дүгээр сарын 2 дахь Ням гараг;
24.	Аялал, жуулчлалын өдөр	▪ 9 дүгээр сарын 27;
25.	Үндэсний татварын ажилтны өдөр	▪ 9 дүгээр сарын 2 дахь Ням гараг;
26.	Байгаль хамгаалах өдөр	▪ 5 дугаар сарын 2 дахь Ням гараг;
27.	Тамирчдын өдөр	▪ 6 дугаар сарын 4 дэх Ням гараг;
28.	Мэдлэгийн өдөр	▪ 9 дүгээр сарын 1;
29.	Барилгачдын өдөр	▪ 9 дүгээр сарын эхний Ням гараг;
30.	Хилчдийн өдөр	▪ 9 дүгээр сарын 17;
31.	Хөгжмийн өдөр	▪ 10 дугаар сарын 1;
32.	Авто тээвэрчдийн өдөр	▪ 7 дугаар сарын 3 дахь Ням гараг;
33.	Оюутны өдөр	▪ 10 дугаар сарын 5;
34.	Нийтийн аж ахуй, ахуйн үйлчилгээний ажилтны өдөр	▪ 10 дугаар сарын 2 дахь Ням гараг;
35.	Гаалийн ажилтны өдөр	▪ 10 дугаар сарын 20;
36.	Геологичдын өдөр	▪ 10 дугаар сарын 3 дахь Ням гараг;
37.	Авто замчдын өдөр	▪ 10 дугаар сарын 4 дэх Ням гараг;
38.	Хөдөө аж ахуйн ажилтны өдөр	▪ 11 дүгээр сарын 2 дахь Ням гараг;
39.	Шинжлэх ухааны ажилтны өдөр	▪ 11 дүгээр сарын 4 дэх Ням гараг;
40.	Архивчдын өдөр	▪ 12 дугаар сарын 5;
41.	Санхүү, эдийн засагчдын өдөр	▪ 12 дугаар сарын 2 дахь Ням гараг;
42.	Хүнсний аж үйлдвэрийн ажилтны өдөр	▪ 12 дугаар сарын 2 дахь Ням гараг;
43.	Уурхайчдын өдөр	▪ 12 дугаар сарын 25;
44.	Худалдааны ажилчдын өдөр	▪ 12 дугаар сарын 3 дахь Ням гараг;
45.	Киноны өдөр	▪ 12 дугаар сарын 28;
46.	Дипломат албаны өдөр	▪ 12 дугаар сарын 29;
47.	Газрын харилцааны ажилтны өдөр	▪ 5 дугаар сарын эхний Ням гараг;
48.	Онцгой байдлын албаны өдөр	▪ 6 дугаар сарын 20;

49.	Шуудангийн ажилтны өдөр	▪ 10 дугаар сарын 9;
50.	Стандарт, хэмжил зүйн ажилтны өдөр	▪ 10 дугаар сарын 14;
51.	Иргэний нийгмийн өдөр	▪ 1 дүгээр сарын 31.

* * *

Хавсралт 3.

Монгол Улсад тэмдэглэдэг Тэмдэглэлт өдрийн байршил – давтамж

Тэмдэглэлт өдрийн хугацааны байршил		Сард ногдох давтамж (Өдрийн тоогоор бус нэрийн тоогоор авав)	Зарим тодотгол
Улиралаар	Сараар		
Өвөл (13 нэрийн өдөр)	XII сар	9	<ul style="list-style-type: none"> Саруудыг улиралд баримжаалан нэгтгэв; Тэмдэглэлт том баярын өдрүүдийг тоонд оруулаагүй; Хуулиар тогтоосон тэмдэглэлт өдрүүд ба Засгийн газрын тогтоолоор тогтоосон тэмдэглэлт өдрүүдийн нийлбэрээр гаргав;
	I сар	2	
	II сар	2	
Хавар (19 нэрийн өдөр)	III сар	6	
	IV сар	5	
	V сар	8	
Зун (11 нэрийн өдөр)	VI сар	3	
	VII сар	4	
	VIII сар	4	
Намар (21 нэрийн өдөр)	IX сар	9	
	X сар	10	
	XI сар	2	

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН